

İSLAM'DA
KLASİK-SONRASI
FELSEFENİN TEŞEKKÜLÜ

FRANK GRIFFEL

Çeviri: Faruk Akyıldız - A. Şeyma Taç

FRANK GRIFFEL

Nienburg'da (Aşağı Saksonya) doğdu. Göttingen, Şam ve Berlin'de felsefe, Arapça ve İslam Çalışmaları eğitimi aldı. Felsefe doktorasını 1999 yılında Freie Universität Berlin'de tamamladı ve Beyrut'taki (Lübnan) Orient Enstitüsü'nde bir yıl süren çalışmalar yaptıktan sonra Yale Üniversitesi'nde (New Haven, Connecticut) yardımcı doçent olarak göreve başladı. Şu anda İslam Araştırmaları Profesörü olarak İslam düşünce tarihi dersleri vermektedir. Özellikle İslam kelamı ile Yunan felsefe geleneği arasındaki ilişkiyi ve İslam düşünürlerinin sömürgecilğe ve moderniteye karşı tutumlarını inceleyen Griffel, 2003-2004 yılları arasında Institute for Advanced Study (Princeton, ABD), 2007'de Carnegie Scholar'ın mensubuydu. 2011'de İran'da "Yılın Kitabı" ödülüne layık görülen Griffel, 2015'te ise Alexander von Humboldt Vakfı'nın "Friedrich Wilhelm Bessel" ödülünü kazandı.

FARUK AKYILDIZ

1990 yılında Gaziantep'te doğdu. 2017 yılında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih, 2018 yılında İngilizce Mütercim ve Tercümanlık (ÇAP) bölümlerini tamamladı. Aynı üniversitede 2019 yılında "Erken Dönem Osmanlı Tarihi'nde İlim ve Tasnif Anlayışı: Abdurrahman Bistâmî'nin *el-Fevâ'ihü'l-Miskiyye fi'l-Fevâtihi'l-Mekkiyye* Adlı Eseri ve Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. Hâlihazırda aynı üniversitede doktora çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	13
Kitapta Kullanılan Yazım Usulleri.....	31
I. KISIM	
İSLAMİ BAĞLAMI İÇİNDE KLASİK-SONRASI FELSEFE	33
Birinci Bölüm	35
Klasik-Sonrası Felsefenin Doğduğu Yer Horasan	35
Gerilemekte Olan Bir Coğrafya mıydı?.....	35
Medrese Sistemi.....	37
Horasan Şehirleri ve Çevre Bölgeleri.....	43
6./ 12. Yüzyılın İlk Yarısı: Selçuklu Hâkimiyeti.....	54
6./12.Yüzyılın İkinci Yarısı: Hârizmşahlar ve Gurlular	62
Diğer Hâimler: Karahanlılar, Bağdat'taki Hilafet Merkezi ve Suriye'deki Eyyûbiler	69
İkinci Bölüm	85
Felsefenin Kendini Tanımlaması Olarak Felsefenin Ölümü	85
Eleştirel Olmayan Öykünme (Taklid) Tarafından Kurulan Yarı-Dinî Bir Hareket Olarak Felsefe.....	87
Dünya Dinler Tarihinin Bir Parçası Olarak Felsefe	92
İslam'daki Üç Farklı Felsefe Kavramı	102
“Felsefe”nin Yeni Teknik Terimi Olarak Hikmet	103

Üçüncü Bölüm	115
Felsefe ve Dinî Hukukun Gücü	115
Gazâlî'nin Tehâfütü'l-felâsife'sinin Son Sayfasındaki Fetvasının Hukukî Arka Planı.....	119
6./12. Yüzyılda Filozoflara Zulüm	128
Aynülküdat'ın 525/1131 Yılında Hemedan'da İnfaz Edilmesi.....	133
Şihâbüddin Yahyâ es-Sühreverdî'nin 587/1192 Yılı Civarında Halep'te İnfaz Edilmesi	143
Gazâlî'nin Fetvası Hiç Uygulandı mı?.....	157

II. KISIM

FİLOZOFLAR VE FELSEFELER	165
6./12. Yüzyıl Doğu İslam Dünyasında Biyografik Felsefe Tarihi.....	167
6./12. Yüzyıl Doğu İslam Dünyasındaki Felsefe Tarihi İçin Başlıca Kaynaklar	168
Erken 6./12. Yüzyıl: Bozulmamış İbn Sînâcılık	180
6./12. Yüzyılın İlk On Yıllarında Tartışılan İbn Sînâcılık	193
Yenilikçi Yabancı: Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî (ö. 560/1165).....	205
Mâverâünnehirli İki Gazâlîci: Mes'ûdî (ö. 590/1194 civarı) ve İbn Gaylân el-Belhî (ö. 590/1194 civarı)	226
Mecdüddin el-Cîlî: Merâğa'da Yetişmiş İki Etkili Filozofun Hocası.....	239
Sühreverdî (ö. 587/1192), "İşrâk Okulu"nun Kurucusu	243
Fahredden er-Râzî (ö. 606/1210): Klasik-Sonrası Dönemin Kemâle Ermiş Felsefesi.....	261

III. KISIM.....299

YENİ BİR FELSEFÎ TÜR OLARAK HİKMETİN OLUŞUMU 299

Birinci Bölüm	301
Kitaplar ve Öğretileri	301
Râzî'nin "Felsefi Kitapları" (kütübü'l-hikmiyye).....	310
Hikmet Kitapları Ne Yapar: İbn Sînâ'yı Aktarma	319
Birinci Perspektif: Epistemoloji Öğretileri.....	328
Hikmet Kitapları Başka Ne Yapar: İbn Sînâ'dan Şüphelenmek ve Onu Eleştirmek	333
"Görelilik Durumu" Olarak Bilgi	342

“Huzurî ” olarak Bilgi: Sühreverdî’deki Bağlam.....	345
İzafet Olarak Bilgi: Ebü’l-Berekât el-Bağdâdî’nin Kritik Katkısı.....	348
İzafet Olarak Bilgi: Şerefüddin el-Mes’ûdî.....	358
İzafet Olarak Bilgi: Gazâlî ve İbn Sînâ’daki Kökenleri	362
Râzî’nin “Felsefi Kitapları” Felsefi Eş’arîliği mi Savunuyor?	372
İkinci Perspektif: Ontoloji ve Teoloji Öğretileri.....	375
Felsefe İçinde Metafizik Tahsili/Araştırmaları İçin Yeni Bir Yer.....	377
İbn Sînâ’ya Muhalefet: Tanrı’nın Mahiyeti Varlığından Farklıdır	379
Hikmet Kitaplarının Genel İşlevi: İbn Sînâcı Felsefeyi Desteklemek ve Düzeltmek	394
İkinci Bölüm	403
Kitaplar ve Türleri	403
Gazâlî’nin Makâsüdü’l-felâsife’sinin Eklektik İstikameti	414
Gizli Filozof Gazâlî: Gazâlî’nin Madnûn Külliyyatını Değerlendirmek.....	427
Madnûn Külliyyatı ve Sahtecilik: Gazâlî’ye Atfedilen İki Sahte Epigrafi.....	433
Tarafsız Aktarım ve Adanmış Muhasara:	441
Mes’ûdî’nin, İbn Sînâ’nın el-Hutbetü’l-garrâ”sına Yazdığı Şerh	441
Mes’ûdî’nin Âlemin Ezeliliği Konusunda Felsefe ve Kelâmı Uzlaştırması.....	449
Klasik-Sonrası Felsefe ve Müphemliğe Gösterilen Tolerans.....	453
Üçüncü Bölüm	461
Kitaplar ve Yöntemleri.....	461
Diyalektik Düşünme Tarzının Burhanın Yerini Alması: Ebü’l-Berekât el-Bağdâdî’de İ’tibâr.....	464
Ebü’l-Berekât’ın İ’tibâr Yönteminin Arka Planı	474
İbn Sînâ ve Gazâlî Felsefeleri Arasında Orta Yol: Fahredden er-Râzî’nin Felsefe Anlayışı.....	480
Fahredden er-Râzî’nin Sebr ve Taksîm Yöntemi.....	485
Yeni Yöntemin Bir Örneği: Râzî’nin, Tanrı’nın Tikel Bilgisi Hakkındaki Görüşleri	496
Hikmet Kitaplarında Metot: Yeter Neden İlkesinin Uygulanması.....	502
Kelâm Kitaplarında Metot: Yeter Sebep İlkesinin Sınırlandırılması.....	509

SONSÖZ	519
Fahreddin er-Râzî'nin Son Eserlerinde Hikmet ve Kelâm	519
SONUÇLAR	527
Altıncı / On İkinci Yüzyılda Doğu İslam Dünyasında Klasik-Sonrası Felsefenin Oluşumu.....	538
İslam'ın Klasik-Sonrası Döneminde Felsefe Neydi?	541
EK I	547
EK II	550
KAYNAKÇA	551
6./12. Yüzyılda Doğu İslam Dünyasında Arapça ve Farsça Felsefi Eserlerin Envanteri.....	551
Birincil ve İkincil Literatürdeki Diğer Eserler	561
DİZİN	609

Kimileri tarafından arzulanan bilgi, diđerleri için
cehalet ve atalet anlamına gelir.
— Franz Rosenthal, *Knowledge Triumphant* (1970)

Esasen bir şeyin özünü ifade etmek için boşuna uğraşıp duruyoruz, bilebi-
leceğimiz sadece [şeylerin] etkileridir.
— J. W. Goethe, *Zur Farbenlehre* (1810)

